

Indledning

1

En undersøgelse af grænseområder og grænselinjer i et kystlandskab

Kulturudviklingen i det vestlige Østersøområde i vikingetid og tidlig middelalder var præget af mødet mellem saksisk, slavisk og skandinavisk kultur på tværs af Østersøen. Det ses for eksempel i keramikudviklingen, hvor den slavisk inspirerede østersøkeramik helt fortrænger den lokale tradition nord for Østersøen.

Sakserne hørte hjemme i det nordtyske område og slaverne i det polske og nordøstlige tyske område. I skriftlige kilder fra den tidlige middelalder er der dokumentation for dynastiske forbindelser mellem slaver og daner, og samtidig er der referencer til ganske mange skærmydsler på tværs af Østersøen. På Lolland, Falster og Møn findes en række slaviske stednavne, der vidner om tidligere slaviske bebyggelser i området.

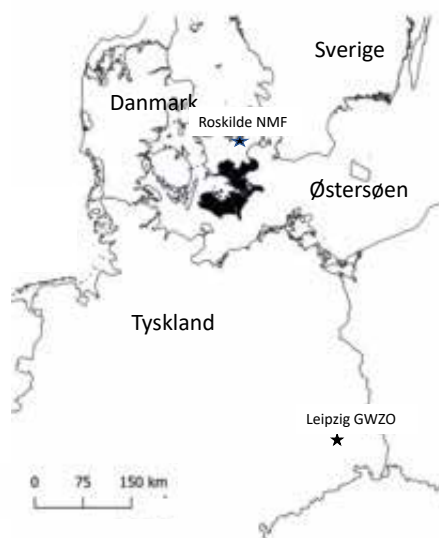
Udgangspunktet i denne bog har været de to historiske etniske grupper, der har efterladt sig sproglige vidnesbyrd i stednavnematerialet, og som kendes fra andre skriftlige kilder. I fokus har derfor været, hvordan danske og slaviske etniske gruppers kulturelle identiteter artikuleres, segregeres, integreres og assimileres i det arkæologiske materiale i et geografisk grænseområde som kystlandskabet ved Østersøen.

Formålet har været at belyse kulturudveksling rumligt i et grænseområde mellem land og hav. Det er sket som en uddybning af tidligere undersøgelser af kulturel interaktion mellem slaver og daner på tværs af Østersøen, på baggrund af områdets konkrete arkæologiske materiale og i det konkrete landskab i en historisk kontekst, hvor politiske grænser blev ændret fra grænseområder til grænselinjer mellem forskellige magthavere rundt om Østersøen.¹⁵

Bogens metode har grundlæggende været en tværfaglig analyse af landskabsudnyttelsen og lokalisering af fund og fortidsminder og kontakten mellem forskellige befolkningsgrupper. Denne forfatters udgangspunkt har i mange år været, at knudepunkter for interaktion og kommunikation i ethvert samfund artikulerer det pågældende samfund.¹⁶ Med en forudsætning om, at havet fungerer enten som bindeled eller som barriere for kommunikation, ideer og mennesker, er arkæologiske data fra vikingetid og tidlig middelalder fra Sydsjælland, Lolland, Falster og Møn blevet behandlet i et geografisk informationssystem (GIS).¹⁷ Resultatet er en rejse i tid og rum blandt fund og fortidsminder fra Sydsjælland, Lolland, Falster og Møn på sporet af grænseområder og grænselinjer i et kystlandskab.

Bogen er bygget kronologisk op om undersøgelsens forløb som en parallel til den moderne arkæologs rejse i kystlandskabet ved Østersøen i vikingetid og tidlig

Fig. 1 | Undersøgelsesområdets beliggenhed i Europa.

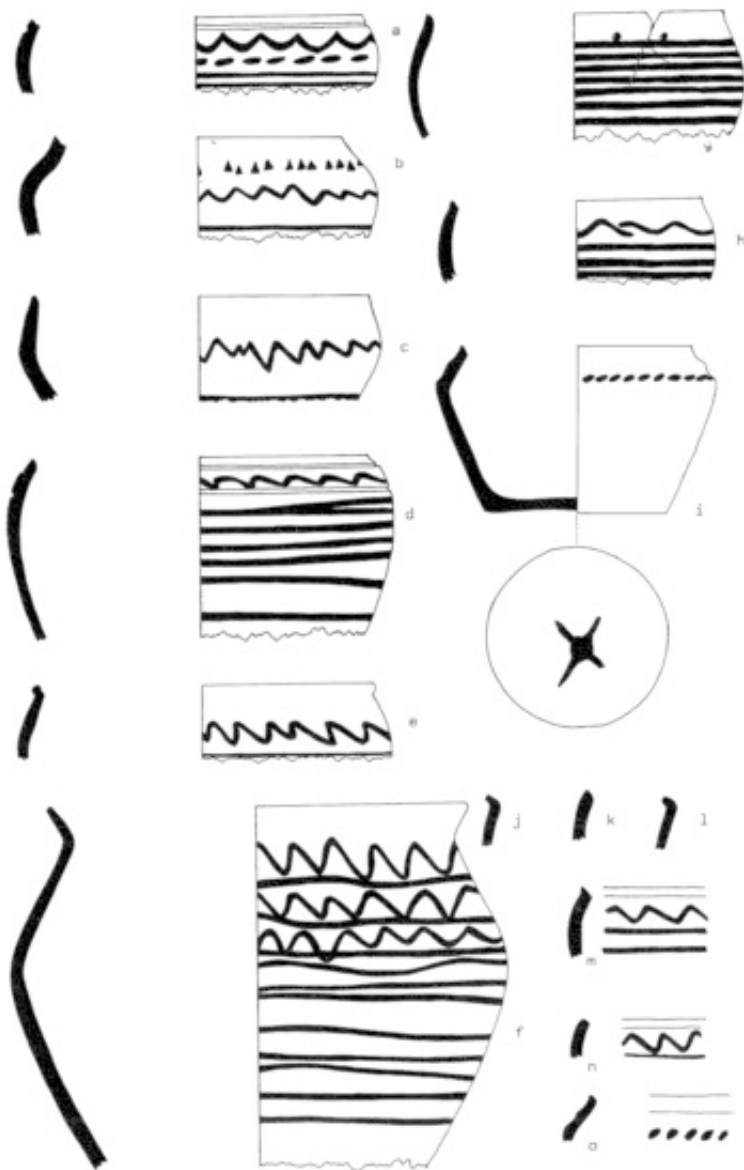

Fig. 2 | Keramik fra Kippinge Gammelby. Sb 070104-14, Kippinge Sogn, Falster. Grube E II 31. Tegning: Jens-Aage Pedersen, Pedersen 1989, 164.

middelalder.¹⁸ Den gengivne fremstilling af fortiden afspejler den moderne arkæologs nutidige referenceramme og valg af kilder og deres tolkning. Den samlede rejsebeskrivelse spejler den samtid, rejsen foretages i, og det forskningsfokus eller perspektiv, der er anlagt. Eller om man vil, den rejsendes synsvinkel og afstand til spejlet. Hvert kapitel indledes derfor med citater, der relaterer til samtidsopfattelse og perspektiv.

I kapitel 1 skitseres undersøgelsens udgangspunkt og formål med afgrænsning af emnet og præsentation af terminologi og metoder. Formålet med undersøgelsen uddybes nærmere i kapitel 2; nemlig kulturmødet mellem daner og slaver i den vestlige Østersø.

Dernæst præsenteres den nutidige referenceramme, de konkrete data, samtidi-ge og tidligere tolkninger af undersøgelsesområdets historiske og arkæologiske kil-der foruden kystlandskabets naturgeografi på Sydsjælland, Lolland, Falster og Møn i kapitel 3-5.

Undersøgelsens konkrete forløb gengives i kapitel 6 og 7, der behandler bebyg-gelsen og resurseudnyttelsen i undersøgelsesområdet.

I kapitel 8 anvendes resultaterne fra det primære undersøgelsesområde til en sammenligning med udviklingen i Østholsten med Femern og på Rügen i Vestpom-mern og til en diskussion af kommunikation ud fra adgangsforhold over land og vand. Kapitel 9 omhandler østersøkeramik, og i kapitel 10 diskuteres indikatorer for etnisk slavisk tilstedeværelse nord for Østersøen gennem kontakten mellem daner og slaver på tværs af Østersøen. Endelig, i kapitel 11, identificeres regioner og græn-selinjer i kystlandskabet som besvarelse på undersøgelsens overordnede problem-formuleringer.

Formålet med undersøgelsen er at besvare tre ganske konkrete, men komplekse problemstillinger:

- Er det muligt at belyse politiske grænselinjer gennem kulturgeografiske og land-skabsarkæologiske analyser af bebyggelsens lokalisering i forhold til barrierer og korridorer i kystlandskabet?¹⁹ Og er det derigennem muligt at vurdere for ek-sempel den kulturelle interaktion mellem slaver og daner på tværs af Østersøen og de slaviske bosættelser i det sydøstlige Danmark?
- Kan en tværfaglig tilgang til undersøgelsesområdet belyse, hvilken form de tætte kontakter mellem daner og slaver på tværs af Østersøen har haft? Hvad er karakteristisk for den slaviske bosættelse på Lolland, Falster og Møn? Er det overhovedet generelt muligt at erkende slavisk bebyggelse i det arkæologiske materiale, og hvis ikke, hvorfor?
- Med keramikken som den altdominerende genstandsgruppe fra landbebyg-gelserne i undersøgelsesområdet, hvad er så potentialet for at arbejde med en regional keramikronologi. Og har det overhovedet nogen betydning for for-ståelsen af forholdet mellem daner og slaver i den vestlige Østersø?

Anvendte metoder

Geografiske informationssystemer (GIS) er i Danmark blevet et uundværligt plan-lægningsværktøj for den nutidige administrative lokale og regionale arealforvalt-ning inden for de sidste årtier. Der er også i Danmark i flere forskellige sammen-hænge skitseret GIS-modeller til udpegning af særligt følsomme arkæologiske interesseområder.²⁰

Modellernes samkøring af topografiske, pedologiske (jordbund) og geomorfologiske oplysninger med en faktisk viden om konkrete fundforhold og lokaliseringsfaktorer for en given periode er et stærkt redskab til at udpege potentielle, hidtil uregistrerede fundområder fra den behandlede periode. Men de generelle modeller tager ikke højde for specifikke lokale forhold og årsagssammenhænge.

GIS er i denne undersøgelse benyttet til at samkøre oplysninger fra en almindelig fysisk miljøbeskrivelse ud fra flere generationer af topografiske kort med konkrete fundforhold med henblik på at belyse resurseudnyttelse i landskabet. GIS blev dermed brugt til at belyse de faktiske forhold i et givet område i fortiden. I dette tilfælde som baggrund for en diskussion af potentielle resurseområder i forhold til de faktisk udnyttede resurseområder, der er dokumenteret af arkæologiske fund inden for bestemte bygder fra sen jernalder, vikingetid og tidlig middelalder.

Metodens største hæmsko er, at samkøringen i GIS aldrig kan blive mere detaljeret end den groveste af de karteringer, der danner grundlaget. Det vil sige, at værktøjer, der i princippet kan benyttes på en millimeterskala, ofte på grund af svagheder i datamaterialet kun er benyttet på en grov kilometerskala i stedet.

En samkartering af udaterede eller usikkert daterede fund giver alt for let et synkront vrangbillede af fænomener, der aldrig har eksisteret samtidigt. Det er derfor nødvendigt konsekvent at være opmærksom på detaljeringsniveau og tjekke med flere forskellige kildegrupper, så det rent faktisk giver mening at samkøre såvel diakrone som synkron data for at synliggøre sammenhænge og forskelle. Eller med begreber hentet fra Bruno Latours aktør-netværk-teori (ANT): synliggøre netværksrelationer mellem mennesker og andre aktører som for eksempel lokaliteter, sprog og materielle ting.²¹

Sideløbende med indsamlingen af datamateriale til nærværende undersøgelse skabte debatter om identitet og regionalitet inden for landskabsarkæologi og netop ANT inden for etnologi²² en ny forståelse af grænser og identitet i fortid og nutid inden for såvel arkæologiske som etnologiske forskningsmiljøer i Nordvesteuropa. Det skyldes dels den almindelige fokusering på spørgsmål om identitet og kulturelle forskelle efter Sovjetunionens sammenbrud, der satte identitetsfællesskaber og grænser til debat også i andre historiske perioder. Samtidig gav netop ANT-tilgangen med GIS som værktøj til at registrere vidt forskellige data i en rumlig dimension mulighed for en ny tværfaglig, holistisk tilgang til historisk regionalitet.²³

Debatterne i dansk arkæologisk sammenhæng blev tværfagligt perspektiveret i tidsskriftet *Hikui* nr. 35 fra 2008. Her pegede den sammenfattende introduktionsartikel af Peter Gammeltoft og Søren M. Sindbæk på den bebyggelsesarkæologiske tradition,²⁴ der har sigtet mod at beskrive enkelte regioners kulturhistorie, på samme måde, som det er sket inden for historisk geografi.²⁵ Forfatterne ville med henblik på et nyt perspektiv for fremtidig forskning sætte et tværfagligt perspektiv på de forskelle i tilgange og tolkninger til regionalitet, som traditionelt har adskilt arkæologi, historie, numismatik og sprogforskning.²⁶

Inden for sprogforskningen har den danske stednavneforskning traditionelt arbejdet med regionale aspekter i såvel overnational sammenhæng i Danelagen i England og i Normandiet som i forbindelse med natur- og kulturgivne forhold i mere lokal sammenhæng i Danmark. Men også den danske sociolingvistik har gennem kontaktlingvistik arbejdet med regionale aspekter.²⁷

Inden for numismatikken har mønterne et stort potentiale som kilde til historisk regionalitet gennem fastlagte udmøntningssteder og forskellige distributionsmønstre og ikke mindst, set på samme måde som kunst og arkitektur, med fokus på bestemte centre og værkstedskredse.²⁸

GIS-kartering af store datamængder og mange forskellige typer data åbnede for en kombination af en kvalitativ og kvantitativ tilgang, der på forskellige detaljeringsniveauer kunne bruges til at beskrive sammenhænge og forskelligheder mellem såvel mekanisk afgrænsede områder og temaer som mellem menneske- eller naturskabte regioner. Den største styrke er, at der kan samkøres store datamængder og meget forskellige data, blot de kan stedfæstes geografisk. På denne baggrund blev der i nærværende analyse inddraget meget forskellige synsvinkler på identitet og regionalitet og grænser mellem identiteter og regioner.

Det tilfældige fundstof

Anvendelsen af det tilfældige arkæologiske fundstof som en del af det samlede data-materiale for analyserne i tid og rum rummer en indbygget fare for ringslutninger. For eksempel en bekræftelse af en hårdnakket tese om, at en skov er en succesfuld sikring mod angreb fra kystsiden, når der findes mange skovklædte kyster i ufredstider i vikingetid og tidlig middelalder.

Når middelalderkirker og udaterede skeletgrave inddrages i samme GIS-kartering for at skabe en statistisk reference, nytter det ikke noget at bruge materialet til at diskutere gravslik i en bestemt periode eller tidspunktet for kristendommens indførelse, fordi de udaterede skeletgrave jo netop er udaterede, og kirkerne a priori er mere eller mindre jævnt fordelt over området senere i middelalderen.

Til gengæld viser tilstedeværelsen af skeletgravene i et område, blot i kraft af at de faktisk er til stede, at det pågældende område ikke af en eller anden grund er helt fundtomt eller ubeboeligt, som eksempelvis Skibinge og Allerslev i baglandet til Jungshoved, hvor der ellers ikke arkæologisk er registreret bebyggelse. De udaterede skeletgrave er desuden bevidst medtaget her, fordi det kan formodes, at nogle af de manglende gravfelter fra tiden omkring trosskiftet rent faktisk findes blandt de udaterede skeletgrave.

Med en sammenhæng mellem tidlige romanske kirker og store gårde giver kirkerens faktiske beliggenhed og tæthed desuden et geografisk udtryk for 'magtens landskab' i området.²⁹

Det tilfældige fundstof har i vid udstrækning været inddraget i de her foretagne samkøringer og karteringer af data. Det tilfældige fundstof har det store fortrin, at det netop er tilfældigt og som oftest så talrigt, at det umiddelbart kan bruges til

Fig. 3 | Det kringleformede guldsmykke fra Skovby Nor, (Sb 070103-35, Gundslev sogn, Falster) kan dateres til første halvdel af 900-tallet gennem sin ornamentik. Men smykket er et løsfund fundet i opgravet jord fra grøftegravning i et inddæmmed engdrag, så om den stammer fra fx en grav eller et skattefund vides ikke.
Kilde: Skovmand 1942, 99-100 nr. 38.
Foto: Nationalmuseet.

statistiske analyser og sammenligninger. De tilfældige løsfund og enkeltfund er på grund af den manglende fundkontekst svære at datere nærmere eller sætte ind i en større konkret kulturhistorisk sammenhæng.

Det bevidst indsamlede arkæologiske materiale, der både har en registreret fundkontekst og kan dateres, kan på en helt anden måde sættes ind i en kulturhistorisk sammenhæng. Desværre mangler indsamlingsoplysninger for tilvejebringelse af ikke mindst tidligere tiders fund ofte. Det kan være med til at sløre en eller anden bevidst tilvejebringelse, der sætter tilfældighederne i system. Det behøver blot at være en aktiv amatørarkæolog med øje for bestemte objekter som skiferhvæssesten, eller det kan være bestemte områder, der har været let tilgængelige i nyere tid, som for eksempel militærearer.³⁰

Alt, der kan henføres til en bestemt lokalitet, kan sammenlignes visuelt i GIS og kan derfor behandles statistisk med udgangspunkt i de geografiske udtryk. Jo flere vidt forskellige data der på denne måde kan analyseres i sammenhæng, jo vigtigere bliver selvfølgelig kvalitetstjekket og kildekritikken af de enkelte datakilders integritet og nøjagtighed.

Et geografisk informationssystem kan som al anden grafisk afbildning og statistik ikke i sig selv ændre på kvaliteten af de kilder og de informationer, der håndteres i systemet. Men det er en uovertruffen visualiserings- og analysemetode, når det gælder landskaber og fænomener i landskaber, der har en eller anden geografisk lokalisering. Ældre kortmateriale med oplysninger om tidligere tiders arealanvendelse kan i GIS bruges til retrospektion til eksempelvis vikingetiden på linje med moderne planlægningsfremskrivning af fremtidsscenerier på baggrund af nutidige kort og nutidig arealanvendelse.

Makrotopografi

Det har for vikingetiden og den tidlige middelalder i undersøgelsesområdet været muligt at foretage en makrotopografisk landskabsanalyse gennem sammenkobling af en lang række vidt forskellige kildegrupper igennem et geografisk informations-system. Dermed har så forskellige kildegrupper som arkæologiske fund, stednavne, vandløbsforhold, administrative systemer og topografiske knudepunkter og barrierer i landskabet kunnet visualiseres på en gang. Dog med det forbehold, at de karterede kilder er tilvejebragt under vidt forskellige omstændigheder til forskellig tid og med forskellige formål for øje. Den makrotopografiske kulturlandskabsanalyses værdi og pålidelighed afhænger derfor i bund og grund af udarbejdelsen og angivelsen af metadata for de benyttede datasæt, se kapitel 1-5 og Appendiks 3-4 med vejledning til kataloget.

Den her anvendte overordnede makrotopografiske kulturlandskabsanalyse består af tre hovedelementer:

1. En kildekritisk gennemgang af det historiske og arkæologiske materiale i kapitel 2-4 med henblik på en vurdering af kildernes kvantitative repræsentativitet. Herunder repræsentativiteten i forbindelse med en kronologisk eller tematisk opdeling af kilderne.
2. En beskrivelse af den arkæologiske fundhistorik i kapitel 4 med vægt på forholdene mellem overleveringen og tilvejebringelsen af de arkæologiske kilder og den lokale erhvervsøkonomiske udvikling og udnyttelse af landskabet.
3. En overordnet kildekritisk fysisk miljøbeskrivelse af landskabet.³¹

Kystlandskabet er i kapitel 5 beskrevet som fysisk ramme og potentielt resurselandskab for den behandlede tidsperiode. I forbindelse med gennemgangen af det fysiske landskab er der overordnet gjort rede for landskabet og de landskabsdannende processer som aktør i overleveringen af kystlandskabets kilder.

Metoden er brugt til at vurdere, om der er sammenhæng mellem fundudbredelse og karterede egenskaber ved det fysiske miljø, eller om fundudbredelsen er uafhængig af dette.

Metoden kan også bruges til kvantitative beregninger på afstande og arealer ud fra knudepunkter og distrikter i landskabet. Men med en stor mængde dårligt daterede fund kan undersøgelsens kildemateriale ikke bruges til meningsfyldte kronologiske analyser. Metoden er derfor her kun benyttet til sammenligning af herrederne, jævnfør fig. 14, og undervejs som redskab til en vurdering af afstande til lands og til vands mellem udvalgte lokaliteter som anløbspladser og købstæder.

Mikrotopografi

Det tilfældige fundstof er inddraget i de mikrotopografiske analyser af konkrete områder. Den anvendte mikrotopografiske metode består af fem hovedelementer:

1. En fysisk miljøbeskrivelse for det udvalgte område udført på baggrund af en traditionel kortbladsanalyse, se eksempel i Appendiks 2, der beskriver geomorfologien, terrænelementer, hydrologiske forhold, råstoffer og jordbundsforhold.³²
2. En gennemgang af udvalgt stednavnemateriale. Herunder etymologien bag bebyggelsesstednavne foruden marknavne og naturstednavne, der kan henføres til resurseudnyttelsen. Desuden er der fokuseret på bavnehøje og snekkelokaliteter, se kapitel 3.
3. Vurdering af den topografiske beliggenhed og udskillelse af resurseområder og opland på baggrund af naturlige skel i landskabet. Afgrænsningen sammenholdes med kendte historiske administrative sogne- og herredsgrænser.
4. En gennemgang af adgangsforhold til lands og til vands.
5. En analyse af de arkæologiske og historiske kilder til den konkrete resurseudnyttelse i det udvalgte område. Metoden kan dels bruges til at vurdere et konkret områdes resursepotentiale, om og hvordan dette i givet fald udnyttes, dels til at vurdere, om resurser er tilført udefra. Metoden er afhængig af, om der eksisterer både relevant historisk og arkæologisk kildemateriale.

Kontekstvalidering

Kilderne til det fysiske, det arkæologiske og det historiske landskab er tolket ud fra, hvor, hvornår og hvorfor de er opstået, samt hvordan de er overleveret.

Kilderne til det fysiske miljø udgøres primært af kortlægninger og kartografiske oplysninger fra de sidste 300 år. Der er anvendt karteringer udført som trianguleringer og kortbladsmålinger på baggrund af dels militære interesser og dels økonomiske interesser.³³ Fladesignaturerne for skov og eng/mose fra Videnskabernes Selskabs kort fra 1776 er her generelt benyttet som referenceramme for eng/mose- og skovområdernes mindste udbredelse i det vikingetidige/middelalderlige landskab. Signaturerne er påført som en subjektiv karakteristik af landskabet.³⁴ Til gengæld er placeringen af møllerne og kirketårnene, der dannede udgangspunkt for triangulationerne angivet rimeligt nøjagtigt. Med en målestok på de trykte kortblade på 1:120.000, hvor en 0,5 millimeter blyantstreg svarer til 60 meter, er det absurd at forsøge at visualisere mikrotopografi eller foretage relative kvantitative analyser på områder under 25 kvadratkilometer på baggrund af det historiske kortmateriale.

Arealerne af skov og eng/mose-forekomsterne fra Videnskabernes Selskabs kort kan derfor ikke bruges til absolutte beregninger, men kun til visualisering af skovens relative udbredelse på kortenes tilblivelsestidspunkt. Det samme gælder kystlinjen og åernes forløb.

Det fysiske miljø og makrotopografien angiver de potentielle rammer for det vikingetidige og middelalderlige samfund. Men der er ingen genveje til at afgøre, hvor stor en del af potentialet der er udnyttet.

Også de arkæologiske kilder udgør i stikprøvesammenhæng en ukendt population. Derfor skal der mindst kunne udskilles 50 og helst over 200 sammenlignelige enheder, når en problemstilling analyseres kvantitativt.

Det her anvendte arkæologiske materiale er indtil for omkring 30-40 år siden udelukkende fremkommet tilfældigt, men til dels styret af den lokale erhvervsøkonomiske udnyttelse af landskabet i 1800- og 1900-tallet. Denne udnyttelse har været relativt ensartet for hele området. Derfor regner man med, at forskelle i udbredelsen af de registrerede fund og fortidsminder fra vikingetid og tidlig middelalder afspejler faktiske forskelle i datiden. Til dette formål er også det tilfældige fundstof i form af løsfund og mere eller mindre udaterede skeletgrave et vigtigt materiale, fordi det kvantitativt leverer et statistisk grundlag for at vurdere, om der kan forventes fund inden for et givet område eller ej.

Det samlede antal fund og fortidsminder på 982 er tilstrækkeligt stort til, at det er muligt at foretage kvantitative analyser. Men da en lang række fund ikke kan dateres snævert, er det meningsløst at foretage avancerede kvantitative analyser af for eksempel kronologiske forhold, når det blot er muligt at opdele materialet i henholdsvis ældre og yngre fund.

Bebyggelsesfundene opfylder, taget for sig selv, ikke kravene til en tilfældig stikprøve, fordi de i vid udstrækning er gjort efter bevidst, og altså netop ikke tilfældig, udforskning inden for bestemte områder eller tracéer inden for de sidste 30 år. De kan derfor ikke behandles kvantitativt alene. De skal enten ses i sammenhæng med alle de registrerede fund og fortidsminder inden for et specifikt område i et mindre mikrotopografisk perspektiv; eller de skal kobles med andre kvalitative kilder som i kapitel 6 og 7.

De overleverede historiske kilder til landskabet er på samme måde som kilderne til det fysiske miljø og de arkæologiske kilder en stikprøve af en ukendt population. Kun i stednavnestoffet er der tilstrækkelige data til kvantitative analyser.

De foretagne makrotopografiske analyser af bebyggelsesudviklingen i kystlandskabet i undersøgelsesområdet er derfor en kobling af kvalitative kilder med det kvantitativt repræsentative fundstof i et geografisk informationssystem.

1900-tallets opfattelse af daner og slaver i Østersøområdet

Med tidlige tiders ganske etnocentriske nationalstatsopfattelse har det langt op i 1900-tallet fortrinsvist været magtforholdene mellem danskere og tyskere eller mellem tyskere og slaver, der har været behandlet af den danske historieforskning.

I denne tradition falder også den første samlede analyse af forholdet mellem daner og slaver, den danske historiker Johannes Steenstrup: *Venderne og de danske før Valdemar den Stores tid fra 1900*.³⁵ Den bærer præg af at være fremlagt, før en kildekritisk indgang til Saxo³⁶ holdt sit indtog med den svenske historiker Curt Weibull.³⁷

Steenstrup afviste – med henvisning til Saxo – enhver tanke om slavisk bosættelse på de ‘danske’ øer i Østersøen, fordi der manglede overleveringer om sådanne fra Valdemarstiden. Steenstrup bortforklarer derfor også tilstedeværelsen af de slaviske

stednavne på øerne.³⁸ Emnet blev først igen udsat for en gennemgribende behandling i danske historikerkredse i 1980'erne.

De forskellige krøniker indeholder en lang række fordomsfulde karakterskildringer af 'de fremmede'. Det kan være oplysninger om mislyde og mislugte, eller det kan være hånende sammenligninger mellem udvalgte personer og for eksempel hunde eller andre medlemmer af dyreriget. I de skriftlige kilder er der oplysninger om sprogforskelle mellem daner og slaver og om tilhørsforhold til bestemte landområder med navngivne landsherrer og i ganske enkelte tilfælde oplysninger om klædedragt og frisurer. Men derudover er der ikke andre entydige oplysninger i de skriftlige kilder om forskelle på eksempelvis en daner og en slaver eller en sakser.

Den tyske historiker Adolf Hoffmeisters foredrag om kampen om Østersøen fra det 9. til det 12. århundrede fra 1931 blev genoptrykt så sent som 1960.³⁹ Foredraget beskæftigede sig med magtbalance og statsdannelse i Østersøen i forbindelse med Pommerns etablering som selvstændigt hertugdømme i forhold til de omgivende nationalstater og slaviske områder.⁴⁰

Stednavneforskerne arbejdede videre uafhængigt af historikerne, blandt andet med marknavnsmateriale. Stanislaw Sawicki publicerede i 1938 en artikel om de slaviske stednavne i Syddanmark.⁴¹ Hans tolkninger blev med visse forbehold brugt i 1954 i en samlet fremlæggelse af bebyggelses- og naturnavnstoffet i Maribo Amt i publikationen Maribo Amts Stednavne.⁴²

I 1967 tog *Zeitschrift für slavische Philologie* spørgsmålet op på baggrund af Sawickis materiale.⁴³ Jürgen Petersohns klassiske værk fra 1979 *Der südliche Ostseeraum im kirchlich-politischen Kräftespiel des Reichs, Polens und Dänemarks vom 10. bis zum 13. Jahrhundert* behandlede, som det fremgår af titlen, den kirkepolitiske konkurrencesituation mellem ærkebispesæderne i Gnesen, Lund, Hamborg-Bremen og Magdeburg i området syd for Østersøen, men Petersohn diskuterede ikke direkte forholdet mellem daner og slaver.⁴⁴ Antje Schmitz kunne i 1990 diskutere den formodede slaviske migration til Østholsten og de syddanske øer gennem fremlæggelse af 340 sikre slaviske bebyggelsesstednavne, 86 slavisk-tyske bebyggelses-blandingsnavne, for eksempel Ratze- (slavisk) -burg (tysk), foruden 41 slaviske navne på søer og åer med videre i Østholsten. Desuden er der i Østholsten bebyggelser, der har dobbeltnavne som Oldenburg (tysk)/Starigard (slavisk). Til sammenligning opregnede Antje Schmitz kun seks bebyggelsesstednavne og ingen blandingsnavne fra de syddanske øer.⁴⁵

Slavisten Friederike Husted gennemgik marknavns materialet for Lolland, Falster og Møn i sin afhandling i 1994 og endte med otte sikre slaviske bebyggelsesstednavne og et halvt hundrede slaviske naturstednavne på Lolland og Falster.⁴⁶

Da de danske historikere igen tog forholdet mellem daner og slaver op til selvstændig analyse i 1980'erne, var det ikke længere nationalhistorie, men socialhistorie, der var tidens fokus, som det fremgik af tidens overordnede opslagsværker om Danmarks historie.⁴⁷ Set i bakspejlet inspireret af antropologiens opfattelse af kultur som et kontekstbundet konglomerat, som det for eksempel fremgår af Kirsten Hastrup og Jan Ovesens *Etnografisk grundbog* fra 1980.⁴⁸

Inden for denne historietradition gennemgik den danske historiker Poul Grin-der-Hansen i 1980'erne det vendersyn, han så reflekteret i de samtidige skriftlige kilders omtale af dansk-vendiske relationer.⁴⁹ Indtil omkring 1100 omtales venderne i forbindelse med alliancer og ægteskabelige forbindelser. Venderne omtales også, men ikke særskilt, i forbindelse med sørøveri og kampe ved den fælles landegrænse. I sidste halvdel af 1100-tallet har dette ændret sig markant, og vendiske overfald nævnes nu i annaler og breve.

Den danske arkæolog Tinna Damgaard-Sørensen gennemgik på samme måde i 1988 danskernes vendersyn og reflekterede over, hvilke muligheder venderne som udefrakommende havde for at bosætte sig under dansk overherredømme.⁵⁰ Hun henviser til Ælnoth af Canterburys angivelse af, at Knud den Hellige i 1080'erne forsøgte at forbedre udlændinges legale status i Danmark.

'For fremmede og udlændinge, ligegyldigt hvorfra de kom, bestemte han, at de, hvis de da ikke havde pådraget sig skyld, skulle nyde samme ret som landets indbyggere'⁵¹

Rammerne for mødet mellem daner og slaver i Østersøområdet i 8. til 12. århundrede er Østersøens kulturlandskab, skabt både af de mennesker, der færdedes i området dengang, og i hovederne på de mennesker, der har beskæftiget sig med området siden dengang.⁵² Hvem der var 'de fremmede', og hvem der bestemte, afhæng af, om situationen betragtes fra den enkelte beboer i Østersøområdet på et givet tidspunkt eller fra de regionale eller overregionale verdslige og kirkelige magters synsvinkel gennem historien.

Helt konkret er der her på den baggrund foretaget en sammenligning mellem forholdene i Sydsjælland og på Lolland-Falster og forholdene på Femern i Østholsten og på Rügen. Såvel de historiske kilder til lokalisering i landskabet i vikingetid og tidlig middelalder som lokaliseringen af fund og fortidsminder inddrages for at belyse, hvilken form de tætte kontakter mellem daner og slaver havde.